

תוכן עניינים

13. פתח דבר
15. פתיחה
19. מבוא כללי.

פרק א

23. **החידוש בהגדרת מהות ה'בינוני'**
- ההנחות המהפכניות בפרק הפתיחה / האמנם יתכן מי ש"אין לו עבירות כלל"? / האמנם רעיון 'גזעני', חלילה?! / התמיהות על נחיצות כל קטע / גרעין התניא הטמון בפרק הראשון / בעקבות מחלוקת הראשונים / 'על שלושה דברים'

פרק ב

53. **רוממות הנשמה האלוקית שבכל יהודי**.
- "חלק אלוקה" - האמנם?! / שלושה 'מקורות' לנשמה? / משל הנפיחה / משל "עלו במחשבה" / חסרון משל המחשבה / משל ההולדה / הצורך במשל הנפיחה / "ויפח באפיו" - של מי? / כל יהודי נשָׂא גֶן אֱלֹקִים?! / ביאור משל האורגניזם / ה'מוח' כמרכז האורגניזם / הבעייתיות שבמשל המוח ואברים / המוח והאברים: קשר נשמתי ספונטני / הרועה והצאן / התקשרות תודעתית יזומה / ומדוע זקוק ה'דבוק' 'להידבק'? / לא זו התקשרות של חסידים / בין מוח לדעת / ה'קשר' וה'התקשרות' ומעלותיהם / ה'מתנגדים' לצדיק - יניקתם מהיכן? / 'מדרגת הנשמה' איננה 'תורשה' / גאונות מבטן ומלידה - רזא דרוז'ין

פרק ג

97. **מערכת כוחות הנפש האלוקית**.
- נפש, רוח ונשמה - מהן? / בין חכמה לבינה / החכמה כראייה והבינה כשמיעה / המשל המדויק מאב ואם / 'ראשית חכמה - יראת הרוממות'?! / טעם הקדמת היראה לאהבה / תפקיד הרעת / התייכּוּן 'לידה' קודם 'והאדם ידע'? / אופן פעולת הרעת / תלוי במיקומה של הרעת / "שלש אמות ושבע כפולות" - למאי נפקא מינה?! / ללא הרעת - אין אהבה ויראה

פרק ד

114 שלושת לבושי הנפש

מה בין כוחות ללבושים / מאפייני המושג 'לבוש' [במשל] / מה בין 'מחשבה' ל'שכל' / המחשבה - כלי ביטוי למי? / ב'מלתחה' בגדים שונים / האהבה: המוטיבציה לקיום מצוות עשה / האמנם ללא אהבה אין זה קיום אמיתי? / 'לבוש' על האדם או על הקולב... / בין 'קידושין' ל'נישואין' / היראה: המוטיבציה לקיום מצוות לא-תעשה / מהו עניין 'ניקת החיצונים'? / מעלת 'ההתנהגות הדתית' על ההכרה והרגש / היכול שכל אנוש לקלוט 'שכל אלוקה ממעל'?! / דוגמה ל'סוד קפוא' / תכלית 'הקפאת' התורה והמצוות הפולחניות / בין תדר התורה לתדר המצוות / הנשמה וכוחותיה - אינם 'כלים' לאינסוף / גן העדן 'אך-זיו'... / ולמה תיגרע 'מתיבתא דרקיעא'? / "אנא נפשי כתבית יחבית"

פרק ה

142 ההתייחדות באמצעות התורה עדיפה על המצוות

התמזגות התודעה עם הידע / נדירותו של "יחוד זה" / ב"גשמיות" - כוונתו במצוות גשמיות / התורה 'נספגת' באישיות / ייחוד דו-ממדי /

פרק ו

149 תיאור אופי הנפש הבהמית וכוחותיה

הגדרת המושג 'סטרא אחרא' / הגדרת המושג 'קרושה' / 'החפצת הקרושה'?!... / הלא כל נברא זורמת בו אלוקות?! / שתי דרגות בעולם הטומאה

פרק ז

159 עליית קליפת נוגה וירידתה בידי האדם

משמעות 'בירור הניצוצות' / להרכיב את הפאזל שהתפרק / בין 'צורך' ל'תאוה' / שלוש קליפות הטמאות - אין להן עלייה / האופציה הנדירה להעלאה בדיעבד / התכלית הכפולה של הקליפות הטמאות / ואולי כדאי ש"אחטא ואשוב"?!... / פגם הכרית והשפעתו / צורך ה"כוונה עצומה" בקריאת שמע שעל המיטה / בין טומאה נפשית לטומאה פיזית

פרק ח

180 סוגי פגמים בחטאים שונים ורישומם

מאין הגיעו שדים אל ספר התניא?... / האומר 'אהנה ואשוב' - הרי זה מחובט... / הצורך בחיבוט הקבר / הפטורים מחיבוט הקבר / קליפת נוגה בדיבור / תרבות הפנאי ותחביבים - לסיפוק צורך נפשי? / חומרת טומאת המדעים / ההסתייגות המתירה לימוד מדעים

פרק ט

199 בסיס הנפש הבהמית ורדיוס השפעתה

עלילת 'דם'... / משמעות 'הדם הרע' / "לב חכם לימינו" / ההבדל הפסיכולוגי בין שני החללים / אי-המעורבות של הגוף / 'המצע המדיני' של שני ה'מלכים'

פרק י

213 **עולמו הפנימי של הצדיק לסוגיו השונים**
 מיהו ה"אדם" שמגביר? / משמעות החדירה לחלל השמאלי / האמנם ניתן לשנות יצור מטבעו? / כעומק האהבה כן עומק המיאוס / ההבדלים הרקים בצדיק שאינו גמור / "בני עליה" / ההבדל בין 'חסיד' ל'בן'

פרק יא

224 **הרשע לסוגיו**
 רוב רובם של ישראל: רשע שאינו גמור / רשע גמור

פרק יב

229 **'התיק"ו הנפשי' במלחמת המלכים**
 פשר זמן קריאת שמע וזמן תפילה / המוח שליט, החכמה מאירה / בין 'הרהור' ל'מחשבה' / השפעת אור החכמה על התייחסות הבינוני לזולת / התובנה שכיבתה את הכעס

פרק יג

241 **"זה וזה שופטן" בעולמו של הבינוני**
 ההכרעה בין השופטים / "שופטי נפשו" של בינוני / שליטה התנהגותית בלבד / מידת 'אמיתיותו' של הבינוני / 'פסק דין' מיקל לבינוניים

פרק יד

250 **"משביעין אותו": תהי בינוני!**
 האמנם הבינוני הוא מטרה בת־השגה? / 'מידת הבינוני' מול 'מדריגת הבינוני' / מה בין רשע וטוב לו ל'בינוני לפי שעה'? / בינוני - על פי 'שפת אמת'... / התובנה המתניעה את 'מידת הבינוני' / צדיק - אופי או בחירה? / מה בין "משפט הבחירה" ובין "הרשות נתונה"? / הסכמה ל'דמיונות'?

פרק טו

267 **בינוני אינו רק הישגים אלא השקעה**
 ההוראה החינוכית־חסידית

פרק טז

276 **בינוני 'בעל כנפיים' או 'אפרוח'**
 'עיבור ולידה' במידות שבלב / "גדפין לפרחא לעילא" / בינוני 'אפרוח'... / הבינוניים המתכוננים / מתי הקב"ה "ישאהו על אברתו"? / אך ללא התכוננות כלל

• פרק א •

החידוש בהגדרת מהות ה'בינוני'

ספר התניא - פרק א:

תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבו' ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו.

אך הענין כי הנה מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא מהימנא פ' משפטים פ"י צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופטן כו' רשעים יצה"ר שופטן בינונים זה וזה שופטן וכו' אמר רבה כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה וכו' ולהבין כל זה באר היטב

וגם להבין מה שאמר איוב [ב"ב פ"א] רבש"ע בראת צדיקי בראת רשעי' כו' והא צדיק ורשע לא קאמר.

וגם להבין מהות מדרגת הבינוני, שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות, שא"כ איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא

פסיק פומיה מגירסא, עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו, ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו.

ועוד שהרי בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות ובפ"ק דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נק' רשע [בפ"ו דשבועו] וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפש' לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שעליו דרשו רז"ל כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו' ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן וא"כ ע"כ הבינוני אין בו אפי' עון ביטול תורה ומש"ה טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני

הגהה: (ומ"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממועטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה).

והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב זכויות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש, לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין,

אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות צדיקים ובינונים, ארז"ל צדיקים יצ"ט שופטן שנא' ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית, אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו אף שזכויותיו מרובים על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל, ולכן ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם:

אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ה שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות,

נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה דהיינו כעס וגאווה מיסוד האש שנגבה למעלה. ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר.

וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם, כמו רחמנות וג"ח באות ממנה, כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ' נוגה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עין הדעת טוב ורע:

משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל טיבו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמייהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייהר כו':

ההנחות המהפכניות בפרק הפתיחה

פרק הפתיחה של ספר התניא מוכר לכל מתחיל בלימוד חסידות חב"ד, תכניו ופסקאותיו מובנים לכאורה וברורים.

אך במבט כולל על מבנה הפרק נבחין שהוא מחולק לשלושה חלקים, כשרבנו עצמו מפריד ביניהם בנקודותיים, כשבכל חלק נמצאות הנחות מהפכניות:

בחלק הראשון של הפרק:

רבנו מנתח את הגדרת המושגים 'צדיק', 'רשע' ו'בינוני', על בסיס ראיות מחלק הנגלה שכתורה, במסכת ברכות¹, בהסיקו מסקנה מפתיעה אשר בינוני

איננו כפי הנראה ממבט ראשון "מחצה זכויות ומחצה עוונות" [שזהו רק לגבי הדין בראש השנה], אלא בדירוג המהותי מי שיש לו רק עבירה אחת מדורג כרשע...

על כרחך הבינוני אין לו אף עבירה אחת, נמצא שהמושג צדיק [כהגדרה 'אישיותית', להבדיל מהגדרה 'משפטית'] גם הוא איננו כפי הנראה ממבט ראשון מי שיש לו רק "רוב זכויות", אלא מי שהצליח לעקור מלבו אפילו שמץ תשוקה לעבירות.

הנחה מהפכנית זו, למרות ביסוסה על מקורות תלמודיים וקבליים, קשה לעיכול מהיבט רגשי לבאים לטעום מהיכלה של חב"ד.

שהרי בטרם נחשפו ללימוד התניא היתה תחושתם כבני תורה ויראי שמים, שבוודאי הינם בדרגת 'צדיק' [במשמעות "רוב זכויות"] שהרי תואר 'בינוני' [במשמעות "מחצה מצוות ומחצה עוונות"] ייחשב בעיניהם כעלבון...

ובפרט כאשר שומעים שחסידי חב"ד מהללים בכנות את מי מה'גדולים' בתואר 'בינוני', רואים הם זאת כחוצפה ושחצנות, שהרי בעיניהם הוא בוודאי צדיק גמור.

ברם, כאשר תשאלם: האמנם, לדעתכם, הגאון הגדול הוא חף מכל עבירה? ישיבו שזה דבר בלתי-אפשרי, שהרי "אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"...

נמצא שכאשר רבנו מכתיר מישהו בתואר 'בינוני' [במשמעות שאין לו אף עבירה כלל] הרי זה שבח גדול יותר מתואר ה'צדיק' בתפיסה העממית... כך שהקריטריונים של התניא מגמדים את כל דרגות הגדלות² שנקבעו על פי ההגדרות שקדמו לחסידות.

2. לא לחינם קשה להביא את לימוד ספר התניא בישיבות רבות, אף שספרי חסידויות אחרים מתקבלים בכרכה...

אין זה פלא שפער כה גדול הגורם להתגמדות ההישגים ומעמיד את האדם על האמת הבלתי־נעימה – עלול להוות בתת־מודע גורם פסיכולוגי להתנגדות להנחותיו המהפכניות של התניא ודחייתן.

האמנם יתכן מי ש"אין לו עבירות כלל"?

מאמר המוסגר

הגדרת הבינוני על פי התניא כמי שלא עבר עבירה מעולם, ועל אחת כמה וכמה האדמו"ר שהוא בדרגת צדיק שאין בו אפילו תאוה לעבירה, עוררה מאז ומתמיד את התמיהה: הרי מקרא מלא דיבר הכתוב³ "אָדָם אֵין צְדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחַטָּא"!?

בכמה מקומות מתייחסים רבותינו נשיאינו זי"ע לשאלה זו, ומבארים שהכוונה איננה לעבירות כפשוטן נגד השולחן־ערוך, אלא מלשון חיסרון [על דרך "והייתי אני ובני שלמה חטאים"⁴]. היינו שגם ב"עשה טוב" של הצדיק לא יימלט שלא יהא איזשהו חיסרון איכותי⁵ בטוב שלו, ולכן כתוב "אשר יעשה טוב", אף שלכאורה די היה לכתוב "אין צדיק שלא יחטא".

ברם, המתעקש ללמוד כתוב זה פשוטו כמשמעו עדיין יקשה לו על שיטת התניא. על כן נשתדל לבאר שגם לפי פשוטו של מקרא זה אין בו סתירה להגדרת הבינוני בתניא.

3. קהלת ז, כ.

4. ראה ספר המאמרים תרח"ץ ע' לד. לקוטי שיחות חלק כ ע' 168 – על פי מלכים־א א, כא ופירוש רש"י שם "חסרים" וכו'.

5. לדוגמה, לקמן תניא פרק י: "ועוד נקראים בני עליה מפני שגם עבודתם בבחי' ועשה טוב בקיום התורה ומצותיה הוא לצורך גבוה ומעלה מעלה עד רום המעלות ולא כדי לדבקה בו ית' בלבד לרוות צמאון נפשם הצמאה לה" [שבאופן כזה אינם נקראים "בני עלייה" כיוון שאהבתם היא בכחינת 'יש מי שאוהב' שלגבי גודל דרגתם לחטא ייחשב].

ובהקדמה: רבנו בפרק א מבסס הנחתו זו על בסיס קביעות תלמודיות ברורות שמי שעבר על חטא קל מדברי סופרים נקרא רשע, והוכחה אלימתא ממימרת רבה "כגון אנא בינוני", אף שלא פסיק פומיה מגירסא ואפילו מלאך המוות לא היה יכול לשלוט בו, הרי שתיתכן מדרגה של העדר חטאים לגמרי. נמצא שהפסוק, הוא זה שדורש ביאור.

הדיוקים בלשון הפסוק:

המעייין היטב בלשון הפסוק יבחין שהוא אומר דרשני:

1. מהי ההדגשה "אדם"? וכי תעלה על דעתך שמדובר כאן על 'בהמתן של צדיקים'? די שיכתוב: "אין צדיק בארץ וגו'" - "אדם" למה לי?
2. מהו "בארץ"? וכי תעלה על דעתך שמדובר על חטאים "בשמים"?
3. מדוע נקט לשון שלילה? הוה ליה למימר "כל צדיק חוטא" [על דרך "כל האדם כוזב"⁶].
4. מפני מה מזכיר את ה"עשה טוב", שבזה אין כל חידוש [שהרי עשיית הטוב תימצא גם ב"פושעי ישראל המלאין מצוות כרימון"⁷] והיה לו לכתוב: "אין צדיק אשר לא יחטא", שזהו החידוש של כתוב זה.
5. מדוע נקט לשון עתיד - "יעשה טוב ולא יחטא", ולא כתב בלשון עבר: "אשר עשה טוב ולא חטא"? או בלשון הווה: "אשר עושה טוב ולא חוטא"?

מכל אלו הדיוקים נראה, שאין כוונת הכתוב לקבוע שאין אפשרות של העדר חטאים אפילו אצל הצדיקים הגדולים, שהרי גמרא מפורשת היא⁸ "ארבעה מתו בעטיו" של נחש", כלומר שלא היה בידם שום חטא. וכפי שפירש שם בתוספות שאין בזה סתירה לפסוק דידן:

-
6. תהלים קטז, יא.
 7. סנהדרין לו, א.
 8. שבת נה, ב.
 9. להעיר שתיבת "עטיו" - ראשי תיבות: "עשה טוב ולא יחטא"...

ארבעה מתו בעטיו של נחש - והא דכתיב (קהלת ז) כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ברוב בני אדם קאמר:
אלא שגם תירוץ התוספות מיישב רק בדוחק, שהרי לשון הכתוב השוללת בתכלית - "אין צדיק" - משמעה ללא יוצא מן הכלל.

ואציע כמה ביאורים לפירוש פשט הפסוק, באופן שאיננו סותר לאמור בתניא: א. ההרגשה "אדם"¹⁰ מתייחסת לאנושות רגילה, שאינם יהודים; אצלם, אפילו ב'צדיקים' שבהם, לא יימלט ש"לא יחטא", ובזו הלשון מצינו גם בתפילת שלמה:

ספר מלכים א פרק ח:

(מוא) וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל הוּא וְכֹּא מֵאַרְצֵי רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֹד: (מוה) וְשָׁמַעַת הַשָּׁמַיִם אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תְּחִנָּתְךָ וְעֲשִׂיתָ מְשַׁפְּטִים: (מו) כִּי יִחַטְּאוּ לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יִחַטְּא וְאִנְפֹּת בְּךָ וְנִתְּתָם לְפָנַי אוֹיֵב וְשָׁבוּם שְׁבִיחָם אֶל אֶרֶץ הָאוֹיֵב רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה:

ופירש במצודות דוד שם:

(מו) כי אין אדם וכו' - רצה לומר: אם אין בהם אדם אשר לא יחטא, בכדי להגן הוא על כולם, ואז בודאי תאנף בם:

אם נניח שגם "אדם" שבספר קהלת כוונתו כמו "אדם" בספר מלכים, אזי מדובר בגויים, אבל בישראל¹¹ "עמך כולם צדיקים", וודאי יתכן צדיק ללא חטאים כלל, כמאמרם ז"ל: "אשרי מי שלא חטא"¹².

10. ולהעיר מהדיון מי נכלל בתואר 'אדם' (או 'האדם') - ראה לקוטי שיחות חלק ד ע' 1213, ועיין שם גם בהערה 8 שציין לתוספות שם, אבל במלכים נקט לשון "אדם" וברור שקאי על "הנכרי", ועדיין צריך עיון.

11. ולהעיר מחידוש ריה"ל בכוזרי (מאמר ראשון אות לא-מג) שיהודי הוא דרגה חמישית בבריאה, שלמעלה מבחינת 'אדם'.

12. סוכה נג, א.

ב. או יפורש: השלילה כוללת גם יהודי [אתם קרויים אדם¹³], אלא שההדגשה היא לשלול את העדר החטאים ביחס למצב העתידי. כלומר, כיוון שעניינו של "אדם" הוא היותו בעל בחירה, לכן כל זמן היותו למטה "בארץ", אפילו אם הוא מוגדר כ'צדיק' [היינו שער עתה תמיד "עשה טוב" ומעולם "לא חטא"] אי אפשר להניח בוודאות שלעולם "יעשה טוב ולא יחטא" [גם בעתיד]. כי מצד כוח הבחירה ישנה אפשרות שגם מי שהיה כהן גדול שמונים שנה, לבסוף נעשה צדוקי¹⁴. [ולכן אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם¹⁵]. ואמנם אם בעתיד יחטא, אזי ירד מדרגתו ולא ייקרא עוד צדיק.

ואף שצדיק על פי התניא אין לו יצר הרע כלל - היינו שמצד רגשותיו איננו שייך אפילו להתאוות לרע וכל שכן לעשותו בפועל, אבל עדיין יש בו את כוח הבחירה שהוא מעל לטבע [אפילו מעל לטבע הנשמה]¹⁶, ואם יתעקש - מסוגל הוא לגבור על סלידתו ולבחור בעבירה.

רק בעלות נשמתו למעלה בעליונים, שם דרגת הטוב אליה יגיע תהיה באופן של טוב מושלם ונצחי.

וזהו מה שאמר הכתוב: "אדם - אין צדיק בארץ וגו'" - רק מי שעדיין בדרגת 'אדם' ולא התעלה להיות כמלאך מוכרח שיהיו אצלו עבירות, כפי שדייק המהרש"א:

חידושי אגדות מהרש"א בבא בתרא קסד, א:

ג' עבירות אין אדם ניצול מהם בכל יום כו'. יש לדקדק, דמשמע לישנא דאי אפשר להנצל מג' עבירות אלו, וא"כ מאי 'עבירה' שייך בהו?

13. יבמות סא, א.

14. ראה ברכות כט, א.

15. רש"י בראשית לא, מב.

16. כמפורש בלקוטי שיחות חלק ט ע' 113, עיין שם.

ועוד קשה: למאי נפקא מינה? איצטריך ליה למימר הכי, דאין אדם ניצול כו' [=הרי זה מייאש את האדם מלנסות להינצל מהן ויקל דעתו בהן].
ונראה לומר: שם 'אדם' מונח על הממוצע בין עליונים ותחתונים, כדאמרינן 'אברא אותו מן העליונים ומן התחתונים', זכה הוא מן העליונים, לא זכה הוא מן התחתונים, ולכך העכו"ם שלא זכו הן מן התחתונים ואינן קרויים 'אדם' כדאמרינן: "אדם אתם" וכו'. וישראל שזכו הם מן העליונים כמ"ש: "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה".

ובפרק אין דורשין דרשו במעלת החכם "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" - אם דומה הרב למלאך ה' צבאות ילמדו תורה מפיהו כו', כלומר שיהיה האדם נמשך במעשיו שיהיה דומה למלאך ה' צבאות.

ו"ש כאן "אין אדם ניצול מהם" כו' דהיינו העומד בשם 'אדם' המונח לו [=מצד טבעו ובריאתו] ואינו מדמה עצמו למלאך [=לכן נאמר עליו שכ'אדם' איננו ניצול מהן]...

אבל האיש הזוכה ומדמה עצמו במעשיו למלאך ה', יוכל שפיר להנצל מג' עבירות אלו [=ואם איננו משתדל בזה, אזין ושייך בזה לשון עבירה] =ולכן נצרכה הגמרא לומר זאת, כדי שלא יתייאש אלא ישתדל ויוכל להינצל מהן.

ג. הפירוש הכי מפתיע בפשטותו הוא, שפסוק זה לא רק שאיננו סותר את שיטת התניא אלא שהוא הוא עצמו יכול לשמש כמקור לקביעת גדר הבינוני על פי התניא.

בכך שנקט הכתוב לשון שלילה¹⁷ אפשר לפרש שכוונתו היא:

אין זו ההגדרה הנכונה לצדיק מי שרק "יעשה טוב" [קיום כל מצוות עשה] "ולא יחטא" [שאינן לו אף עבירה במצוות לא-תעשה], כי אין די בזה להגדירו כצדיק, שהרי זוהי רק מדרגת הבינוני [שאינן לו שום עבירה כלל];

17. והיה לו לכתוב בקיצור: "כל צדיק חוטא".

התואר צדיק מתאר יהודי במדרגה נעלית מזו: אין לו אפילו תאוה לעבור עבירה; אבל מי שרק "יעשה טוב ולא יחטא" – "אין [לו עדיין הגדרה של] צדיק בארץ", כי מדרגת הצדיק היא למעלה מעלה מקיום מצוות עשה ושליטת מצוות לא־תעשה בלבד.

בחלק השני של הפרק:

רבנו מודיענו שבעולמו הפנימי של יהודי ישנן שתי נפשות, האחת היצרית-הבהמית והשניה אלוקית וקדושה, כמבואר בספרי קבלה. וזו לשונו:

...אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ח שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב¹⁸ ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות.

נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה דהיינו כעס וגאווה מיסוד האש שנגבה למעלה. ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר.

וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וג"ח באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ' נוגה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עין הדעת טוב ורע:

בחלק השלישי של הפרק:

רבנו שוב מפתיע באומרו שייחודו של יהודי איננו רק ב'נשמה היתירה' האלוקית שישנה בו, אלא גם נפשו הבהמית עדינה יותר משל שאר האנושות,

18. ישעיהו נז, טז.

כי גם בה ישנן תכונות-יצריות טובות, לא כן בנפשות האומות ש"אין בהן טוב כלל". וזו לשונו:

...משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל טיבו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמייהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייהר כו':

האמנם רעיון 'גזעני', חלילה!?

מאמר המוסגר

להעיר שקביעה זו תמוהה בעיני המתחילים בתניא: הרי רבנו איננו מכחיש את העובדות שפעמים העכו"ם עושים מעשי צדקה וחסד, אלא שהוא מטיל דופי במניעיהם הסמויים "על מנת להתייהר" - ויוקשה:

א. וכי בין נגידים יהודים התורמים בית רפואה במיליוני דולרים, לא יימצאו כאלו שעושים זאת "על מנת להתייהר"??

ומבארים מפרשי התניא: אף שגם באיש ישראל תיתכן 'פנייה' כדי להתייהר, הרי גם אם תקוותו לפרסומת וכבוד לא תתממש לא יתחרט על התרומה; מה שאין כן באומות העולם שמה שעושים "אינן אלא להתייהר", הרי שבאם נכזבה תוחלתם יתחרטו על תרומתם...

ב. אבל - מקשים העולם - על סמך איזה מחקר פסיכולוגי ניתן לקבוע מסמרות בדברים שבלב? מנין לנו שהמניע להם הוא "להתייהר" ולא ממניעים אידיאליים של צדק ומצוקת הזולת? ועוד יותר - לקבוע שאינו אלא נטו להתייהר?!

אלא על כרחנו יש להבדיל בין מסקנות מחקרי הפסיכולוגיה למסקנותיו של רבנו. הוא לא ערך סקר מייצג בין קבוצות מחקר של פילנתרופים יהודים וגויים, אלא מקור קביעותיו נובע ממידעים-קבליים מטפיזיים: